„Bohemistyka” 2020, nr 2, ISSN 1642–9893

Valerij M. Mokienko
Petrohradská univerzita

DOI: 10.14746/bo.2020.2.6

České ekvivalenty nové ruské frazeologie*

Keywords: Neologism, phraseology, phraseological neologism, neography, translation loan-word, translatology, translation of phraseological units, phraseological equivalents
Klíčová slova: neologismus, frazeologie, frazeologický neologismus, neografie, kalka, translatologie, překlad frazeologických jednotek, frazeologické ekvivalenty

Abstract

The article discusses the problems of equivalence in the transfer of Russian phraseological neologisms into Czech. Such an analysis is based on the material of the Russian-Czech dictionary of neologisms compiled by L. Stepanova and M. Dobrova and published at the Olomouc University. A typology of phraseological equivalents, used by the authors of the dictionary, is proposed, the effectiveness of the transfer of phraseological units into the Czech language is demonstrated. A feature of phraseological neologisms of the source language is its original imagery and expressiveness, which makes the task of selecting equivalents especially difficult.

Článek pojednává o problémech ekvivalence při přenosu ruských frazeologických neologismů do češtiny. Taková analýza je založena na materiálu rusko-českého slovníku neologismů sestaveného L. Stěpanovou a M. Dobrovou a publikovaným Olomouckou univerzitou. Zde je navržena typologie frazeologických ekvivalentů, kterou používají autoři slovníku, je popsána účinnost přenosu frazeologických jednotek do českého jazyka. Charakteristickým rysem frazeologických neologismů zdrojového jazyka je jeho původní zobrazení a expresivita, což znesnadňuje zejména výběr ekvivalentů.

Hledání optimální ekvivalence je jedním z klíčových problémů teorie a praxe translatologie. Frazeologie, jak je známo, je jedním

* Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта № 19-012-00214 „Человек и общество в зеркале новой русской фразеологии”.

z „nejtvrdších oříšků” překládání z jednoho jazyka do druhého a představuje zvláštní zónu „nepřeložitelného v překladu” (Влахов, Флорин 1980). Translatologie nashromáždila rozsáhlé zkušenosti v tomto filologickém oboru a navrhla účinné způsoby překládání frazeologických jednotek s ohledem na specifika výchozího a cílového jazyka. V části našich knih *Překlad frazeologie a frazeologie nepřeložitelná* (Мокиенко, Степанова, Малински 1995; Вальтер, Мокиенко, Невзорова-Кмеч, Степанова 2005) je navržena detailní analýza různých přístupů k překladu frazeologie a jsou zvažovány pokusy o klasifikaci možných ekvivalentů. Na materiálu překladů z příbuzných slovanských jazyků byla už dávno představena typologie ekvivalentů, která byla založena na závislosti na lexikálním složení, syntaktické struktuře a figurativitě (obraznosti) frazeologických jednotek (Гольцекер 1971, s. 61–81):

1) frazeologické ekvivalenty;
2) frazeologické analogy;
3) frazeologické paralely;
4) frazeologické kalky.

Typologicky blízko k této klasifikaci je ucelenější schéma již zmíněných bulharských teoretiků překladu S. Vlachova a S. Florina (Влахов, Флорин 1980, s, 183 atd.), kteří uváděli poměr mezi frazeologickými jednotkami v původním jazyce a v překladu takto:

1) lexikální překlad;
2) překlad volným slovním spojením;
3) překlad vypůjčenými frazeologickými jednotkami;
4) popisný překlad.

Podrobnější klasifikační matrici frazeologických ekvivalentů postavených na lexikologickém systému navrhuje A. D. Reichstein (Райхштейн 1980, s. 29 atd.):

1) identičnost: rus. *играть роль* – něm. *eine Rolle spielen;*
2) strukturální synonymie nebo lexikální variace: rus. *намылить голову* – něm. *jmd. den Kopf waschen*;

3) ideografická synonymie: rus. *рубить с плеча* – něm. *kein Blatt vor den Mund nehmen*;
4) hyperhyponymie: rus. *мелкая рыба (рыбёшка)* – něm. *kleiner Fisch;*
5) stylistická synonymie: rus. *кому-л. море по колено* (obecné) – něm. *jmd. fürchtet weder Tod noch Teufel;*
6) homonymie a polysémie: rus. *язык прилип к гортани* – něm. *die Zunge klebt am Gaumen*;
7) enantiosémie: rus. *каша в голове у кого* – něm. *jmd. hat Grutze im Kopf*.

Na základě zkušenosti z moderních klasifikací souvztažnosti mezi frazeologií originálu a překladem podle stupně jejich funkční a sémanticko-stylistické korespondence (Heesch 1977, 178; Kammer 1985, 82; Kosta 1986, 496-499), můžeme z praktických důvodů stanovit hlavní typy mezijazykových frazeologických ekvivalentů, které jsou pro překladatele různě obtížné:

1) úplné ekvivalenty;
2) částečné ekvivalenty;
3) relativní ekvivalenty;
4) frazeologické analogy;
5) bezekvivalentní frazeologické jednotky.

Ad 1. Úplné ekvivalenty jsou frazeologické jednotky ve dvou nebo více jazycích, které mají stejnou strukturu, obrazový základ a přenesený význam. Je důležité, aby byly identické v různých jazycích také z funkčního a stylistického hlediska. Jedná se o výrazy typu rus. *засучить рукава* – čes. *vykasat rukávy*, rus. *глухой как пень* – čes. *hluchý jako pařez*.

Ad 2. Částečné ekvivalenty jsou frazeologické jednotky, které se významem a vnitřní formou (navzájem) liší od sebe jednou z charakteristik: jinou, nejčastěji synonymní složkou, různou strukturou, kompatibilitou, větším nebo menším počtem komponentů, různým stupněm použitelnosti nebo jinými rozdíly vyplývajícími ze systému a gramatické struktury cílového jazyka. Částečné ekvivalenty

mají zpravidla stejnou nebo velmi blízkou obraznost. Srov.: rus. *от всей души* – čes. *od srdce,* rus. *владеть собой* – čes. *mít nad sebou vládu,* rus. *молоко на губах не обсохло у кого* – čes. *teče mlíko po bradě komu*.

Ad 3. Relativní ekvivalenty jsou frazeologické jednotky s částečnou odlišností obraznosti při identitě sémantiky. Přestože se obrazy těchto frazeologických jednotek liší, jsou srovnatelné: rus. *похожи как две капли воды* – čes. *jsou si podobni jako vejce vejci*, rus. *смотреть как баран на новые ворота* – čes. *čumět jako tele na nová vrata*, rus. *делать из мухи слона* – čes. *dělat z komára velbloud*a apod. V těchto případech, jak vidíme, jsou obrazy frazeologismů poněkud odlišné: namísto kapek vody – dvě vejce, namísto berana v ruštině – tele v češtině, místo mouchy – komár, a místo slona – velbloud. Jejich obrazy však zůstávají logicky srovnatelné.

Ad 4. Frazeologické analogy jsou výrazy, které mají různou obraznost, blízkou nebo zcela odlišnou strukturu, ale stejný význam a stylistickou tonalitu. Takové jsou například frazeologické páry rus. *ездить в Тулу со своим самоваром* – čes. *nosit dříví do lesa*, rus. *задать лататы* – čes. *vzít roha*, rus. *клевать носом* – čes. *tlouci špačky,* rus. *пройти сквозь огонь, воду и медные трубы* – čes. *být všemi mastmi mazaný* apod.

Ad 5. Bezekvivalentní frazeologické jednotky jsou „ryze národní" idiomy. Zpravidla jsou nejen svou obrazností, ale také realitou, kterou označují, tak pevně spjaty s určitým jazykem, že odtržení od národní půdy vede k jejich úplnému znehodnocení. Takové jsou idiomy, jako je *свадебный генерал* – 'host zvaný do neznámé společnosti, setkání jako pozoruhodná a důležitá osoba'; *отправить кого-либо, куда Макар телят не гонял* 'poslat někoho do vyhnanství, potrestat někoho vyhnanstvím' aj.

Je třeba poznamenat, že navrhované klasifikace jsou účinné pro výběr ekvivalentů při přenosu konkrétních textů z jednoho jazyka do druhého; jejich účinnost je určována sémantickou a stylistickou specifičností. Jiná situace nastává, pokud se taková translatologická zkušenost používá při sestavování dvojjazyčných slovníků – zejména slov-

níků frazeologických. Inovativním pokusem o takovou lexikografickou ekvivalentologii je *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych*, který editoval prof. W. Chlebda (PRSPP 2014).

W. Chlebda vytvořil teoretický základ pro identifikaci lexikografické specifičnosti „par przekładowych", nastínil „punkty wyjścia", které umožňují řešit problém ekvivalence dialektičtěji, které nabízí širší možnosti pro přenos informací vložených do originálu ve výchozím jazyce (Chlebda 2011). Tento přístup nachází podporu u polských lingvistů a lexikografů (Piotrowski 2011).

Autor každého dvojjazyčného slovníku se tak či onak setkává s problémem rozšíření škály frazeologických ekvivalentů, s potřebou vyjít za rámec existujících klasifikací. Hodně záleží samozřejmě na žánru, objemu, metodických zásadách a jazykové specifičnosti každého slovníku. Autoři specializovaných dvojjazyčných slovníků čelí zvláště obtížným úkolům ekvivalentizace, jejichž zdrojovým materiálem je stmelení „nepřeložitelného v překladu" – týká se to především slovníků slangových výrazů, slovníků obscénního lexika, frazeologických, dialektických slovníků nebo slovníků jazyků jednotlivých spisovatelů. K tomuto žánru moderní lexikografie patří také dvojjazyčné slovníky neologismů.

Jeden z inovativních lexikografických experimentů tohoto druhu navrhly olomoucké slavistky L. Stěpanova a M. Dobrova (2018). Autorky si stanovily za cíl nejen reflektovat moderní období (1991––2018) ruského lexika a frazeologie ztělesněné v textech, ale také nabídnout aktuální průvodce pro učitele a české studenty, jakož i překladatele z ruštiny do češtiny.

Vzhledem k tomu, že současný ruský jazyk je nasycen jak hovorovými, obecnými a slangovými jednotkami, tak výpůjčkami z cizích jazyků (zejména amerikanismy), autorky zahrnují do svého slovníku „nejen lexémy a frazémy, jejichž neologičnost v současné době jasně pociťují rodilí mluvčí (*лоукостер, абьюзер, криптовалюта, танцы с бубном* apod.), ale také jednotky, jejichž neologičnost je již relativně smazána, především je to stále ještě často používaná slovní zásoba a frazeologie odrážející reálie, které se objevily v Rusku v 90. le-

tech 20. století (*братан, забивать/забить стрелку, разборка* aj.)" (Stěpanova, Dobrova 2018, 3).

Počet takových ruských neologismů je velmi působivý – více než 2000 slov a výrazů, včetně například proslulé okřídlené fráze V. V. Putina *мочить в сортире*. Tato slova a ustálená spojení byla shromážděna metodou komplexní excerpce z moderních publicistických a beletrických textů, internetu, a co je nejdůležitější, byla důkladně ověřena v Národním korpusu ruského jazyka s cílem ověřit chronologii a frekventovanost užívání.

Je zřejmé, že hledání ekvivalentů k tak novému jazykovému materiálu je časově i jinak velmi náročné. Není náhodou, že autorky slovníku se obrátily o pomoc také na vedoucí katedry slavistiky PhDr. Milenu Machalovou a postgraduální studentku katedry Kateřinu Noskovou. Sdílení takové inovativní zkušenosti může být, jak se zdá, velmi užitečné jak pro obecnou dvojjazyčnou lexikografii, tak pro neografii a frazeografii.

Jaké ekvivalenty používají autorky slovníku k tomu, aby zprostředkovaly takové originální ruské výrazy, jako např. *закатать в асфальт*, *по барабану*, *богатенький Буратино*, *возглавлять/возглавить топ*, *нигерийское письмо*, *есть кефир вилкой*, *чёрная пятница* nebo už zmíněná okřídlená Putinova fráze *мочить в сортире*?

České ekvivalenty k výrazům tohoto druhu jsou uvedeny, stejně jako lexikální jednotky ve slovníku, po ruské definici za znaménkem – v –. Uvedeme tři typická hesla popisující frazeologismy:

МЕХ

из м̲е̲ха чебура̲шки (чебура̲шек) ***что*** *žert. О верхней одежде из искусственного меха.* – ❖ – O oděvu z umělé kožešiny.

► Однако будущей осенью поклонницам таланта Андрея Артемова придется охотиться не только за ними — прочные позиции в гардеробах светских барышень займут платья из плотного шелка с кружевными вставками, пальто из овечьей шерсти с меховыми воротничками, мохеровые юбки-карандаши на кнопках-пуговицах, жакеты из меха «чебурашки» и металлизированной кожи, изделия с бахромой. https://www.glamour.ru

► Каждую секунду тебе приходится убеждать неких навязчивых людей в том, что ты сыт. Что тебя не нужно везти в Ялту на такси. Что мы не пьем и даже пробовать вино не будем. Что твоим дочкам не нужны жилеты из меха чебурашек, а для валенок сейчас не сезон... https://www.samara.kp.ru

► Мне так думается, что Сергею Лаврову надо было при вручении подарка сказать, что это шапка из меха чебурашки, особо редкого российского зверя .Вот тогда бы с американских комментаторов мы бы поугорали. http://turbolunokhod.livejournal.com

ПЕДАЛЬ

нажимать / нажать (жать) на [все] педали (пружины, кнопки). *Делать что-л., используя все возможности; прилагать все усилия для достижения или выполнения чего-л.* – ❖ – Dělat co při využití všech možností, vynaložit veškeré úsilí k dosažení nebo splnění čeho, šlápnout na plyn.

► Нажав на все кнопки и используя связи полковника Дегтярева, я сумела сделать так, что »Жигули« Олега были объявлены в розыск, на этом моя энергия иссякла. Донцова. Гарпия с пропеллером

► Потом папа нажал на все кнопки, и Ксюша попала в Большой театр, где ее задвинули в последний ряд кордебалета. Донцова. Черт из табакерки

► Далее – жать на все педали и рычаги. Гавриил Попов, Никита Аджубей. Пять выборов Никиты Хрущева (журнальный вариант). „Наука и жизнь”, 2008. НКРЯ

ШОКОЛАД

быть в шоколаде *slang. žert. Оказаться в приятной, выгодной ситуации; о везении, благополучном стечении обстоятельств.* – ❖ – Být OK, být v pohodě.

► Мда, буквальное воплощение пожелания “Пусть будет всё в шоколаде!”. http://nastennnnnnnka.livejournal.com

► Пусть у каждого будет игральный автомат, и тогда все будут в шоколаде. http://burckina-faso.livejournal.com

► Можно подумать, до Путина все было в шоколаде. Заброшенные деревни стали массово появляться даже не при Ельцине, а еще при СССР. http://burckina-faso.livejournal.com

Jak je vidět, autorky slovníku používají kombinované metody sémantizace ruských frazeologických neologismů pomocí českého

jazyka. Z výše uvedené škály možných ekvivalentů je to nejvhodnější definice v ruštině a její přesný (a kreativní) překlad do češtiny. Tento přístup je plně odůvodněn původním novým materiálem, který spadá do zorného pole olomouckých lexikografek. Při pečlivém prohlížení seznamu frazeologických jednotek, které si vybraly, lze jasně vidět, že většina z nich zcela objektivně nemá v češtině patřičné ekvivalenty, protože jsou zbrusu nové a originální. A v tomto případě je nejúčinnější právě ten přístup k ekvivalentnosti, který zvolily autorky.

Zde se autorky opírají o uznávaný princip dvojjazyčné lexikografie, formulovaný jedním z nejvýznamnějších představitelů Leningradské lexikografické školy prof. L.V. Ščerbou, který psal, že při vytváření „výkladových cizojazyčných slovníků v mateřském jazyce studentů... se překlad slov může používat také ve všech případech, kdy to zjednodušuje interpretaci a žádným způsobem nepoškozuje kompletní znalosti skutečné povahy cizího slova” (Щерба 1974, s. 301). Tento princip se osvědčil při sestavování dvojjazyčných slovníků jazyka spisovatelů, jejichž série byla založena prof. B.A. Larinem a jeho školou. Tento přístup již dávno přejal prof. W. Chlebda, zdůrazňující didaktickou účinnost výkladové dvojjazyčné lexikografie (Chlebda 1984). „Wartość dydaktyczna” je ve skutečnosti jednou z klíčových hodnot překladové lexikografie, včetně frazeografie (Bogusławski 1976, s. 359).

K využití této metodiky přistupují olomoucké frazeoložky kreativně a snaží se o prezentaci širší škály českých ekvivalentů. Pokusíme se o jejich klasifikaci.

1. Ekvivalenty – rozšířené definice

[полный] абзац *hovor. iron. О чем-либо удивительном или возмутительном, выходящем за рамки обычного.* — ❖ — *O něčem, co přivádí do rozpaků, vyvolává podiv, co přesahuje všechny meze.*

кошмарить бабушку *žert. Создавать панику, пугать кого-либо.* – ❖ – *Dělat paniku, lekat někoho.*

просекать / просечь фишку [*в чём*] *hovor. Понять самое главное, самую суть явления.* – ❖ – Rozumět něčemu, pochopit podstatu něčeho.

кинуть / скинуть на мыло *poč. slang. Послать по электронной почте.* – ❖ – Poslat elektronickou poštou.

башню клинит (сорвало, снесло) [*у кого*] *zhrub. Кто-л. сошел с ума, ведет себя странно, глупо, неадекватно.* – ❖ – Někdo se zbláznil, chová se zvláštně, hloupne.

белый и пушистый *kto iron. О ком-, чем-л. милом и приятном.* – ❖ – O někom, něčem milém a příjemném.

разливать / разлить по булькам *žert. slang. Разливать алкоголь на слух, с закрытыми глазами.* – ❖ – Rozlévat alkohol do sklenic rovnoměrně se zavřenýma očima, jen podle zvuku.

богатенький Буратино *žert. Шутливо о человеке, который в данный момент считает себя богатым; богатый человек.* – ❖ – O bohatém člověku, často ironicky.

забивать / забить гвозди айфоном. *Заниматься бесполезным делом, используя высокую квалификацию или талант для выполнения неквалифицированной и однообразной работы.* – ❖ – *Mrhat talentem, zabývat se nekvalifikovanou prací s využitím vysoké kvalifikace.*

запасаться / запастись попкорном *iron. С интересом ожидать развития событий.* – ❖ – Vyčkávat, jak se události vyvinou.

сладкая парочка. *Иронически о паре кого- или чего-л. (чаще – друзей или партнеров).* – ❖ – O dvojici obchodních partnerů nebo přátel, jejichž chování a způsoby jsou hodnoceny ironicky.

отращивать / отрастить дзен *iron. Стать спокойным, равнодушным; не реагировать на проблемы, сложные ситуации.* – ❖ – Stát se lhostejným, nereagovat na problémy.

жаба душит *kogo hovor. žert. О проявлении жадности, скупости.* – ❖ – O lakomém člověku.

из меха чебурашки (чебурашек) *čto žert. О верхней одежде из искусственного меха.* – ❖ – O oděvu z umělé kožešiny.

Нигерия в снегу (снегах) *iron. Негативно или иронически о России.* – ❖ – Negativně nebo ironicky o Rusku.

ноги из подмышек (от ушей) [растут] *u kogo hovor. О девушке с красивыми длинными ногами.* – ❖ – O dívce s krásnýma, dlouhýma nohama.

V nezbytných případech takové ekvivalenty nereprodukují ruskou (rozšířenější) definici, ale nabízejí její kompaktnější verzi:

танцевать с бубном *žert. Выполнять сложные манипуляции с чем-л., хлопотать вокруг чего-л., что не должно вызывать подобных проблем.* – ❖ – Snažit se překonat překážky, běhat kolem něčeho.

крылатая демократия *iron. Термин, отражающий диссонанс между идеей о распространении демократии и гуманитарных ценностей, которой на словах придерживаются многие политические лидеры.* – ❖ – Rozpor mezi proklamovanými idejemi demokracie a reálným chováním.

средняя температура по больнице. *О чем-либо среднем, усредненном (часто о том, где средние показатели невозможны).* – ❖ – O něčem průměrném.

V jiných případech vyžadovaly některé definice v češtině upřesnění pomocí patřičných lexikálních ekvivalentů, srov.:

мочить в сортире (сортирах) *hovor. zhrub. Беспощадно расправляться с кем-либо.* – ❖ – Surově trestat, zabíjet.

крутить (двигать, заряжать) динамо (динаму) *kому hovor. Обманывать кого-либо, не выполнять обещания.* – ❖ – Podvádět někoho, neplnit své sliby.

разбор полётов *iron. Критика, ругань, скандал.* – ❖ – Podrobné probírání něčích chyb, hádka.

наивный чукотский юноша *žert. Глупый, наивный, недальновидный человек.* – ❖ – Naivní člověk, hlupáček, naivka.

V posledním uvedeném případě lexikální složka doplňuje kvótu expresivity nedostatečně zdůrazněnou v definici, která je zakotvena ve frazeologické jednotce výchozího jazyka. Taková kompenzace samozřejmě není vždy možná – zejména v případech slangových obscénních výrazů s výraznou obrazností a zvláštním nábojem negativně ironické expresivity, například:

kto **[выглядит] как жопа из кустов** *hrub. О ком-либо некрасивом.* – ❖ – O tom, kdo vypadá špatně.

Každý český rodilý mluvčí a bohemista by souhlasil s tím, že doslovný překlad tohoto frazeologického neologismu (**vypadá jako prdel z keřů*) by narušil jeho neobvyklou sémantiku.

V této řadě je třeba zdůraznit případy, kdy jsou podrobné definice maximálně objasněny pomocí odpovídajícího komponentu – klíčového slova:

астрал. *Особое состояние погружённости в себя (в эзотерике).* – ❖ – Astrál, ponoření se do sebe.

выйти (уйти, вылететь) в астрал *žert. Начать вести себя неадекватно.* – ❖ – Být (úplně) mimo.

гештальт. *Образ, представление о чем-либо в сознании человека; стереотип.* – ❖ – Stereotyp.

незакрытый (незавершённый) гештальт. *Незавершённое важное, значимое дело или невыраженная эмоция, оказывающие влияние на психологическое состояние человека; неудовлетворённая потребность в чем-либо.* – ❖ – Neúspěch v minulosti mající vliv na psychický stav člověka.

закрывать/закрыть (завершать/завершить) гештальт *iron. Закончить, завершить какое-либо важное дело; удовлетворить потребность в чем-либо.* – ❖ – Úspěšně ukončit něco.

фен-шуй, феншуй. *Китайское эзотерическое учение о достижении гармонии с миром и самим собой путём гармонизации окружающего пространства по особым принципам.* – ❖ – Čínské učení fēngshuǐ.

2. Ekvivalenty – lexikální definice

Funkci definic ve slovníku plní také lexikální ekvivalenty, které umožňují přesné vyjádření nejen sémantiky, ale také stylistického zabarvení interpretovaných frazeologických jednotek. Tento přístup je odůvodněn jak teoreticky, tak prakticky. Aktivně ho například užíval jeden z nejvýznamnějších představitelů frazeologie a dvojjazyčné frazeografie A. V. Kunin, který formuloval teorii tzv. „souměřitelnosti frazeologických jednotek a slov" a implementoval ji do svého základního anglicko-ruského frazeologického slovníku (Кунин 1984).

V olomouckém rusko-českém slovníku neologismů je snadné najít příklady takové „souměřitelnosti":

бляха-муха *hrub. Ругательство, чёрт побери!* – ❖ – Sakra!

не айс *slang. Плохо, посредственно.* – ❖ – *Blbě, mizerně, nanic.*

отбеливать / отбелить анус *zhrub. žert. Заниматься глупым, бесполезным делом.* – ❖ – Poflakovat se.

отбросить (откинуть) тапочки *hovor. žert. Умереть, прекратить существование.* – ❖ – Zemřít, přestat fungovat.

делать (гнуть) пальцы веером *slang. Хвастаться (обычно своим богатством), вести себя агрессивно и высокомерно, зазнаваться.* – ❖ – Vytahovat se.

кукурузу охранять *žert. Сидеть без дела, заниматься ерундой, бездельничать.* – ❖ – Flákat se, lenošit.

закатать в асфальт *hovor. Убить, уничтожить.* – ❖ – Zabít, zničit.

ночная бабочка *slang. žert. О проститутке.* – ❖ – *Prostitutka.*

3. Ekvivalenty – stabilní slovní spojení neobrazného typu

под балдой *кто hovor. В состоянии опьянения.* – ❖ – V opilosti, v podnapilém stavu.

прошито в биосе *что žert. Заложено в характере что-либо.* – ❖ – Je v čí povaze co.

Вася Пупкин *hovor. Нарицательное имя, используемое для обозначения неизвестной, анонимной или произвольной личности; обычный человек, простак.* – ❖ – Obyčejný, prostý člověk.

(целый, сплошной) геморрой *zhrub. Проблемы, трудности.* – ❖ – *Obrovský problém.*

наживать / нажить (искать /найти, устраивать / устроить) себе геморрой *zhrub. Создавать себе проблемы, сталкиваться с трудностями по своей вине.* – ❖ – Setkat se s problémy.

накрыть / накрывать поляну *hovor. žert. Накрыть стол с выпивкой и закуской, организовать застолье, банкет.* – ❖ – Uspořádat banket.

по ящику *hovor. По телевизору.* – ❖ – V televizi.

4. Ekvivalenty – rozšířené definice plus ustálená spojení obrazného nebo neobrazného typu

запасной аэродром. *Место, предназначенное для отхода или побега в случае возникновения проблемной ситуации.* – ❖ – *Funkce nebo prestižní místo, které má úřední osoba v záloze pro případ, že ji propustí nebo bude muset abdikovat; náhradní řešení.*

есть кефир вилкой *žert. Быть на диете; есть мало.* – ❖ – Držet dietu, jíst málo.

искать пятый угол в круглой комнате *žert. Заниматься бессмысленным делом.* – ❖ – Zabývat se nesmyslnou prací, hledat včerejší den.

5. Ekvivalenty – ustálená spojení (resp. frazeologické jednotky)

портить / испортить карму *кому. Ухудшать судьбу, жизнь кого-либо.* – ❖ – Kazit někî karmu.

топтать кнопки *poč. slang. Нажимать на клавиатуру компьютера или другого электронного устройства.* – ❖ – Mačkat tlačítka.

по барабану (до барабана) *кому что zhrub. Кому-л. безразлично что-л.* – ❖ – Je fuk někomu něco.

рубить / срубить (стричь / настричь) капусту *slang. Заработать, получить много денег.* – ❖ – Nacpat si kapsu.

быть в шоколаде *slang. žert. Оказаться в приятной, выгодной ситуации; о везении, благополучном стечении обстоятельств***.** – ❖ – Být OK, být v pohodě.

[всё] шоколадно *y кого slang. žert. Всё отлично, всё хорошо у кого-л.; о везении, благополучном стечении обстоятельств.* – ❖ – (všechno) Je dobré, (všechno) klape.

бобик сдох *žert. Эмоциональное выражение разочарования.* – ❖ – Je to v háji.

гнездо демократии *iron. Иронично о Соединенных Штатах Америки.* – ❖ – Kolébka demokracie.

зомби-апокалипсис. *Нашествие зомби; конец света.* – ❖ – Konec světa, útok zombie.

всемирная паутина. *Интернет; глобальная гипертекстовая система, использующая Интернет в качестве транспортного средства.* – ❖ – World Wide Web, web, síť.

Zvláštní případ je, když je frazeologický ekvivalent – amerikanismus doplněn rozšířenou českou definicí:

мозговая атака. *Метод поиска решения проблемы или задачи путем интенсивного группового обсуждения.* – ❖ – *Brain storming; spojení sil nejchytřejších lidí pro řešení nějakého problému.*

Zřídka, ale trefně autorky využívají doslovný překlad ruských frazeologických jednotek. Takový je výraz *зелёные человечки* spojený s nedávnými událostmi a novým politickým statutem Krymu:

зелёные человечки *iron. Иронично о российских военных.* – ❖ – Zelení mužíčci/človíčci (o ruských vojácích).Výraz strukturně blízký, ale nemající tak ostrou politickou sledovanost *светлые человечки* není doslovně přeložen do češtiny, ale je sémantizován rozšířenou definicí, což pokládáme za oprávněné:

светлые человечки *iron. Иронично о слишком оптимистично настроенных, добрых, но глупых и любящих поучать других людях.* – ❖ – O hodných, často hloupých, příliš optimistických lidech, kteří rádi poučují druhé.

Shrneme-li přehled frazeologických ekvivalentů ve slovníku L. Stěpanové a M. Dobrové, můžeme si položit otázku: proč rozšířené výkladové definice kvantitativně převládají nad jejich ostatními typy, známými v teorii a praxi překladu?

Odpověď na tuto otázku je do značné míry zdůvodněna specifikem jazykového materiálu, který se stal předmětem popisu olomouckých slavistů. Vždyť frazeologické neologismy blízce příbuzných slovanských jazyků, převzaté ze společného cizojazyčného zdroje, obsahují mnohem větší rozdíly a specifičnosti než lexikální vypůjčky (Szczepańska 2004).

Frazeologické neologismy vzniklé v živé řeči (slangu, běžně mluvené ruštině, dialektech), – dokonce i tak jednoduché jako ruský výraz *жизнь налаживается*, – se velmi těžce podrobují ekvivalentizaci, protože obvykle procházejí složitou a specifickou fází dynamického vývoje (Федосов 2010). L. Stěpanova a M. Dobrova, které překonaly i nepřekonatelné obtíže, nabídly českému čtenáři originálního průvodce ruskou neologií a přesvědčivě dokázaly, že frazeologické „nepřeložitelné" je v zrcadle dvojjazyčné lexikografie přeložitelné.

Skróty

PRSPP 2014 *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych*. Tom zbiorczy *Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego* (z. 1–5), red. Wojciech Chlebda, Opole.

НКРЯ *Национальный корпус русского языка.* Online: http://www. ruscorpora.ru.

Literatura

Bogusławski A., 1976, *O zasadach rejestracji jednostek języka*, „Poradnik Językowy" 8, s. 356–364.

Heesch M., 1977, *Zur Übersetzung von Phraseologismen*, „Fremdsprachen", № 3 (17), s. 176–184.

Chlebda W., 1984, *Nad koncepcją przekładowego słownika objaśniającego*, „Studia i Materiały WSP w Zielonej Górze XV. Filologia Rosyjska" 3, s. 203––212.

Chlebda W., 2011, *Poszukiwanie odpowiedników przekładowych: punkty wyjścia*. [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 7–17.

Kammer G., 1985, *Probleme bei der Übersetzung von phraseologischen Einheiten aus dem Russischen ins Deutsche (anhand von Werken V.F. Panovas).* München (= Slavistische Beitrage, 183).

Kosta P., 1986, *Probleme der Švejk-Übersetzungen in den west- und südslavischen Sprachen. Linguistische Studien zur Translation literarischer Texte*. (= Specimina philologiae slavicae. Supplementband 13) München: Verlag Otto Sagner.

Piotrowski T., 2011, *Ekwiwalencja w słownikach dwujęzycznych*. [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu ekwiwalentów przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 45–69.

Stěpánova L., Dobrova M., 2018, *Slovník ruských neologismů. / Словарь русских неологизмов.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Szczepańska E., 2004, *Internacjonalizacja a anglicyzmy w języku czeskim i polskim*, „Bohemistyka", nr 2, s. 96–104.

Вальтер Х., Мокиенко В. М., Невзорова-Кмеч Е. А., Степанова Л., 2018, *Русская фразеология для поляков.* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Влахов С., Флорин С., 1980, *Непереводимое в переводе.* Москва: „Международные отношения".

Гольцекер Ю. П. 1971, *К вопросу о методах передачи идиоматических выражений в переводах с близкородственных языков*, „Вопросы фразеологии", Вып. 4, s. 69–81.

Кунин А. В. 1984, *Англо-русский фразеологический словарь.* Изд. 4-е, переработанное и дополненное. Москва: Русский язык.

Мокиенко В. М., Степанова Л. И., Малински Т. 1995, *Русская фразеология для чехов*. Olomouc: vyd. Univerzity Palackého.

Райхштейн А. Д., 1980, *Сопоставительный анализ немецко-русской фразеологии.* М.: Высшая школа, 1980.

Федосов О., 2010, *»Жизнь налаживается«? К эволюции устойчивости фразеологических неологизмов.* [In:] *Phraseologische Studien. Dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie,* red. Dana Baláková, Harry Walter, Greifswald, s. 133–142.

Щерба Л. В., 1974, *Языковая система и речевая деятельность*, Ленинград.